

Dag Solstad (Norsko)

Patří k nejvýznamnějším a nejoceňovanějším žijícím norským spisovatelům. Je držitelem Ceny Severské rady za literaturu a jako jediný norský spisovatel získal třikrát norskou Cenu kritiků. Píše především romány, ale je také autorem esejů, povídek, divadelních her nebo také reportážních knih z fotbalového mistrovství světa. Ve svém díle rozebírá a komentuje společenské a kulturní dění v Norsku a ve Skandinávii, takže bývá označován za jejího literárního kronikáře. Jeho knihami prostupuje téma společenské přetvářky a možnosti autentické existence v současné společnosti. Česky vyšly jeho romány *Jedenáctý román, kniha osmnáct* a *Ostych a důstojnost*.

úryvek z knihy *Ostych a důstojnost* přeložil Ondřej Vimr

Avšak v případě věty matematikáře: Dneska se cítím trochu jak Hans Castorp, to bylo něco jiného. Byla to naivní a zcela přirozená replika, kterou kolega jen tak mimochodem vypustil z úst, aniž o tom nějak dlouze přemýšlel. Žádná hlubokomyslnost, zkrátka učitel matematiky se cítil nachlazený, a tak zvažoval, jestli by neměl zůstat doma a ležet v posteli, anebo jestli má i přesto jít do Školy, protože je vlastně jen trochu unavený, opravdu nemocný není, a chtěl kolegům sdělit, že není úplně ve své kůži, a jak to chtěl kolegům sdělit, tak vtom ho napadlo, že jeho momentální stav nápadně připomíná stav, v němž se po celou dobu nachází Hans Castorp v *Kouzelném vrchu*, na nějakých osmi devíti stech stranách, a tak to řekl, jako přirovnání, jímž chtěl objasnit svůj stav, ne aby vzbudil soucit, ale aby stav vystihl co nejpřesněji, pomocí všeobecně známého přirovnání, které mu slina přinesla na jazyk: Dneska se cítím trochu jak Hans Castorp, neměl jsem vůbec vylézat z postele, možná proto, že měl zrovna rozečtený *Kouzelný vrch*, možná také proto, že když se probudil a měl zvýšenou teplotu, na padlo ho, že dnes zůstane doma, v posteli a bude pokračovat v četbě *Kouzelného vrchu*, ale pak si to rozmyslel, a aby to všech no uvedl na pravou míru, prohlásil: Dneska se cítím trochu jak Hans Castorp, neměl jsem vůbec vylézat z postele, a ledva to dořekl, jeden z kolegů, více než padesátiletý učitel norštiny a dějepisu Elias Rukla se zatetelil radostí, Ano, prohnal se jím záchvěv radosti. Někdo jiný, dokonce kolega z učitelského sboru, uvedl jméno fiktivní románové postavy Hanse Castorpa jako zcela samozřejmou paralelu ke svému momentálnímu rozpoložení! Elias Rukla měl školní den hodný pozoru. Radoval se z toho celý den, když stál za katedrou a učil, když pak s kolegy vysedával ve sborovně a nenápadně pokukoval po kolegovi, jenž to řekl. Seděl za katedrou a jako vždy ospale vyučoval, běžná monotónní hodina, během níž se mu nepodařilo vymanit se z rutinního výkladu národní literatury, ale v hloubi duše si propěvoval, pořád dokolečka: Dneska se cítím trochu jak Hans Castorp, dneska se cítím trochu jak Hans Castorp, a ze samé radosti si položil ruku na čelo, aby se přesvědčil, jestli na něm náhodou neucítí studený pot, jenž by mohl být nepochybným náznakem toho, že má dnes horečku. Ještě dlouho poté se Elias Rukla o tohoto kolegu zajímal. Rád by se s ním býval blíže poznal. Vlastně na něho dotíral, aniž si toho kolega všiml. O malých přestávkách si sedal vedle něho (o velké přestávce, o přestávce na svačinu, měli místa více méně pevně rozdělená a Elias

Rukla seděl u jiného stolu než tento učitel matematiky) a Čekal, až něco pronese. Něco jako předtím, díky Čemuž by zase tak pozoruhodně pookřál. Neustále se s ním setkával v úzké chodbičce, kde měl každý učitel svou přihrádku, postával tam vedle něho. Snažil se sám něco říct. Ale co by to mělo být? To, co si přál říct, říct nedokázal a to, co říkal, nevedlo ke vzájemnému sblížení, zmohl se jen na pár prostých a nahodilých replik, které vyslovil jen proto, aby nebylo ticho, když vedle sebe stáli v úzké chodbičce, nebo když o malé přestávce seděli u jednoho stolu. Napadlo ho, že by ho mohl pozvat na večeři! Na Eviny jehněčí kotlety na Česneku a rozmarýně. Ne, na Česneku ne, to se nehodí zvat cizí lidi na jídlo s Česnekem, spousta lidí si na něj nepotrpí, protože je to pak cítit. Ne, jehněčí kotlety na petrželi, na řůře petržele. Pozve kolegu s chotí na večeři k Evě a k sobě domů. Stál v úzké chodbičce před přihrádkami a sbíral odvalu, aby kolegu pozval na večeři. Nebude to ale působit trochu divně? Vždyť se přeci neznají jenom letmo jako kolegové, kteří si poslední dobou občas vymění pár frází o počasí. Nebude to působit trochu zvláště, když ho pozve na večeři, dokonce s manželkou? A co takhle bez manželky? Ještě horší, Eva, Elias Rukla a učitel matematiky, proč pro pána zrovna oni tři? Ne, musí ho pozvat i s manželkou. Ale stejně to působilo tak nemístně, kolegu přece pořádně nezná a o jeho manželce netuší zhola nic a Eva vůbec nezná ani jednoho, Možná by měl pozvat také Rolfsena, Rolfsena s chotí, Rolfsen sedával o velké přestávce u stolu s učitelem matematiky, naproti němu, všiml si, že se spolu Často baví, a Rolfsen i jeho manželka se s Evou i s ním znají dobře, jo, takhle by to mělo jít. Ale ani takhle to neudělal, protože když se to vezme tak kolem a kolem, tak ho nezná dost dobře na to, aby jeho s manželkou a Rolfsena s manželkou mohl pozvat na večeři, i když se oba dobře znají s Rolfsenem. Nejdřív se s ním musí blíže poznat. Ale to se mu nedařilo, nevyloodil ze sebe nic, co by se mohlo stát základem bližšího vzájemného poznání, a ani z chování matematikáře se nedalo vyčíst nic, co by nasvědčovalo zájmu blíže se poznat s Eliášem Ruklou, a krom toho mu postupem Času přišlo nevhodné na něj takhle dotírat, ačkoliv si kolega ničeho nevšiml, tím si byl naprosto jistý, a tak za ním Elias kukla po nějaké době přestal chodit do úzké chodbičky s přihrádkami, přisedávat si k jeho stolu o krátké přestávce, dělal to jen Čas od Času, když to zcela přirozeně vyplynulo z okolností, ale jinak už vůbec ne. Čekat ale nepřestával. Že kolega pronese něco, z Čeho se Elias Rukla zatetelí radostí, a zapotí, jako při mírné horečce, seděl a na půl ucha poslouchal, ale když ve sborovně je pořád takový hluk, zvláště o velké přestávce, že je zpravidla zhola nemožné slyšet, co si kdo vykládá u jiného stolu, zvláště když se člověk moc nesnaží a jen tak vcelku nestřeženě Číhá pro případ, že se něco stane, ačkoliv pravděpodobnost toho, že se to stane, je nízká. Jak zoufale toužil po tom si s někým promluvit! I večer, když vysedával doma v obývacím pokoji v ulici Jacoba Aalla, popíjel pivo a akvavit, přemýšlel si o svých věcech, jen co se pro tento večer Eva uložila ke spánku. Přemýšlel o svých věcech a hodně četl. Historickou literaturu a romány. Nejraději měl romány z dvacátých let 20. století, to pro něj byl pojem, Marcel Proust, Franz Kafka, Herman Broch, Thomas Mann, Musil, ty četl ze všeho nejradši, to pro něj byli spisovatelé dvacátých let 20. století. A také James Joyce, rád ho neměl, ale počítal ho mezi spisovatele dvacátých let 20. století, protože tak bylo možné postřehnout hlavní proudy evropského románu dvacátého století. Přísně vzato ze spisovatelů, které řadil mezi spisovatele dvacátých let 20. století, jich opravdovými

spisovatelé dvacátých let 20. století bylo jen málo, každopádně bez zásadních výhrad. Tak třeba Kafka. Ve dvacátých letech nenapsal ani jednu knihu, většinu dokonce před rokem 1914, ale existuje typičtější spisovatel dvacátých let 20. století? A Thomas Mann, vlastně původně spisovatel devatenáctého století, ale význačné romány, *Kouzelný vrch* a *Doktora Fausta*, napsal ve dvacátých letech 20. století, ačkoliv *Doktor Faustus* vyšel až po druhé světové válce. A *Hledání ztraceného času* Marcela Prousta, většina toho spatřila světlo světa před rokem 1914 a jen velmi málo ve dvacátých letech. Ale dvacátá léta jim všem vtiskla určitou pečeť, nejen proto, že většina děl těchto spisovatelů v té době vyšla a vzbudila pozornost, ale proto, že působilo zcela patřičně je řadit do dvacátých let 20. století, do doby přemítání nad starou Evropou, která během dlouhých pěti let bezcílného a bezúčelného a bestiálního krveprolití v bahnitých zákopech ve Flandrech jednou pro vždy zanikla. Že Evropa tuhle válku přežila, je opravdovou historickou záhadou našeho století, kterou je třeba dříve či později pochopit, alespoň z mé strany, uvažoval Elias Rukla. A tyhle romány dvacátých let 20. století, pojem Eliase Rukly, jsou podnětné také proto, že se neliší podle toho, jestli byly napsány před rokem 1914, za velké války v letech 1914–1918, nebo po ní, ve skutečných 20. letech, jako například *Kouzelný vrch*, anebo i později, v letech třicátých nebo čtyřicátých, ano, Elias Rukla znal romány až do současnosti, které by bez váhání nazval romány dvacátých let 20. století. *Proces* a *Svět Guermantových*, *Náměsíčníci*, *Muž bez vlastností*, *Kouzelný vrch* (a konec konců také *Odysseus*, i když je to slepá ulička, namítal Elias Rukla, neoblomně, sám sobě) jsou všechno hypnotické, střízlivě popisné romány z téhož historického údobí, z našeho století, z okamžiku, kdy pravda vychází bolestivě najevo. Proč ho tak fascinují romány dvacátých let 20. století, Elias Rukla nevěděl, nepoznával se v nich, kdyby to snad někoho napadlo, ale líbil se mu jejich styl a nálada, jakkoliv byli spisovatelé dvacátých let 20. století vnitřně různorodí, ať už stylem, či náladou. Všude v nich nacházel otřesy lidské mysli, zapříčiněné velkou evropskou válkou a znovu objevené ve vlastní mysli osmdesát let poté. Jeho vlast hrála ve válce, jako země neutrální, zcela marginální úlohu, alespoň co se týče zákopů ve Flandrech, avšak i přesto v hloubi duše patří Elias Rukla do míst, kde se tyto otřesy stále ještě ozývají, ale nad tím by se měli zamýšlet i ostatní, nejen on, uvažoval, že dvacátá léta 20. století existují už před svou příčinou, před válkou v letech 1914–1918, a že tehdejší otřesy stále chová v mysli, ač pro to nejsou žádné historické důvody, pomyslel si Elias Rukla a na okamžik se zarazil. Možná bych mezi spisovatele dvacátých let 20. století měl zařadit i Kunderu, zatím jsem to zavrhoval, protože se do jeho díla hodně promítá jiná poválečná doba, Východní Evropa po roce 1945, a ne válka v letech 1914–1918, ale podle toho, co teď říkám, by to nemělo být na překážku, kdyby vzal za příklad Čtenáře sebe, a to se jistě může, tak Kundera, přeneseně, výborně zapadne mezi spisovatele dvacátých let, a protože si ho nesmírně vážím, no ano, vážím si ho, zamyslel se Elias Rukla, tak je Kundera spisovatel dvacátých let 20. století. Ale ze starých spisovatelů dvacátých let postupem času našel největší zalíbení v Thomasu Mannovi. Nejdřív to byl Kafka, pak Marcel Proust, ale poslední dobou lpěl čím dál více na Thomasu Mannovi. Protože choval pozoruhodnou představu, že jenom Thomas Mann by dokázal napsat román o něm, o Eliasi Ruklovi, že by jeho příběh uměl sepsat bez sebelítosti, bez hořekování, s neobvyklou ironií, na hony vzdálenou ironií, která je dnes v módě, s mannovskou ironií, jež

neslouží na obranu před skutečností, ale která diskrétně upozorňuje na to, že podrženo sečteno, a tak se věci zkrátka mají, je i tento osud (jenž v našem případě nese jméno Elias Rukla) vcelku podružný, ale je to každopádně lidský osud a je třeba jej jako takový studovat, přinejmenším ho studovat lze. To je vlastně výkon sám o sobě, když se někdo kvalifikuje k tomu, aby se stal ústřední postavou románu, a jakým právem se domnívám, že mě lze považovat za ústřední postavu románu, natož románu Thomase Manna, zamyslel se Elias Rukla a skoro sám nad sebou kroutil hlavou. Thomase Manna by moje duše nezajímala, nebo spíše temnota mé duše, když už jsme u toho, proč by pro pána krále měl jevit zájem o mou duši? Dokážu si ale představit, že by možná s chutí popisoval má putování po obývacím pokoji tady v bytě v ulici Jacoba Aalla, zkrátka dnes večer chodím sem tam a rmoutím se nad tím, že jako Člen společnosti už nemám co říct, uvažoval Elias Rukla. Thomas Mann by vlastně asi jako jediný spisovatel dvacátých let 20. století nějakým způsobem zvažoval nabídku Eliase Rukly, aby ho ztvárnil jako románovou postavu. Živě si dokázal představit, jak se k němu dostaví na konkurs pro uchazeče o románové ztvárnění a jak si ho prohlížejí spisovatelé dvacátých let 20. století. Viděl před očima, jak ho jeden po druhém s poděkováním odmítají, jak Marcel Proust sotva pozvedne oční víčko a už vrhne krátký, výmluvný, ironický pohled na své kolegy a na to se Eliasu Ruklovi v uších rozezvoní Célinův neotesaný smích (ano, Céline je také spisovatel dvacátých let 20. století, i když *Cestu do hlubin noci* napsal až v letech třicátých). Jediný Thomas Mann by celou nešťastnou záležitostí s konkursem na románovou postavu vzal vážně. Pohlédl by na Eliase Ruklu a požádal by ho, aby několika slovy vysvětlil, proč se domnívá, že zrovna jeho osud je vhodným námětem k románu, ať už by v něm vystupoval jako hlavní postava či postava vedlejší, ano, protože když má někdo ambici stát se ústřední románovou postavou, musí mu bezpodmínečně být zřejmé, že může představovat také vhodnou vedlejší postavu, to je základním předpokladem toho, aby vůbec o jeho osud mohl nějaký spisovatel alespoň letmo projevit zájem, představoval si, že by Thomas Mann pravil. Jakmile by Elias Rukla vyložil svůj život, což by, bez ohledu na to, jestli bych se zakoktával, nebo ne, bylo vmžiku odbyto, pomyslel si, Thomas Mann by na něho odměřeně, leč přátelsky pohlédl, uvažoval Elias, a pravil by: Inu, slíbit vám nic nemohu, do svých plánů, kam až oko dohlédne, vás a váš život rozhodně zařadit nelze, avšak je možné, že posléze nastane situace jiná, a třeba se k celé záležitosti vrátíme. Nic neslibuji, spíše naopak, ale mělo by to pro vás být dostatečným příslibem k tomu, abyste neztrácel odvahu a na způsobu, jakým vedete život, nic neměnil, ačkoliv Vám nebude dopřáno, abyste jako postava pronikl do některého z mých románů. Ano, takhle Elias Rukla po večerech fantazíroval, trochu nesměle, o vlastním životě a o možnostech se alespoň přiblížit literatuře, již si nejvíce cenil, a možná taky trochu rozpačitě, protože se obával, že při úvahách nad tím, do jaké míry je vhodným kandidátem na postavu jednoho z jeho románů, vkládá Thomasi Mannovi do úst příliš silná slova, nebo že přeci není možné, aby on, ač pouze v myšlenkách, přiměl Thomase Manna k tomu, aby se vyjadřoval o jeho možnostech proniknout jako literární postava do Mannových románů. Již dávno se psala devadesátá léta 20. století, lidé v Norsku, oslněni modernitou, se už plni očekávání jali těšit na přelom tisíciletí a na patrně obří ohňostroj, jenž se při té příležitosti uskuteční, zamýšlel se Elias Rukla a sotva slyšitelně si povzdechl.